

мовити витяг, резюме своїх філософічно-історичних поглядів. Цими гарними рядками ми і закінчимо наш нарис: „навіть найтрудніше завдання може бути виконане, коли єсть: стихійне, вроджене хотіння, — ясна ідея, усвідомлююча хотіння; воля та розум, потрібні для здійснення ідеї; — віра в Бога і в те, що дана ідея згідна з Божими законами; — і любов до людей та до землі, серед яких і на якій має здійснюватись дана ідея.

Релігія і Церква єть основою держави. Віра, оперта на Церкві, єть наймогутнішим знаряддям будови ладу і порядку держави.

В. Липинський.

А. М. Андрієвський,

б. член Директорії УНР.

Правно-політичний і філософічний світогляд Вячеслава Казимировича Липинського.

В. К. Липинського у нас більше знають як організатора гетьманського руху, а ніж читають його твори. А коли й читають, то розуміють по ріжньому. „Присяглі“ читачі, інтерпретуючи п. Липинського, навіть вживають методи „ножиць“, тобто те, що їм бажане, приймають, а небажане відрізають, поклюкуючись на хорість В. К. Л-го, та виправдуючись тим, що здоровий Л-ий писав ліпше, ніж хорий. А між тим хорість Л-го тут ні при чім. Думки його до самої смерті були світлі, а цілий світогляд твердий і послідовний. У своїх творах Л-ий охоплює багато питань, на кожне з них кидає цілі снопи світла, але через всю його творчість червоною ниткою проходить його світогляд. В. К. Л-ий себе не зраджує, а залишається до кінця послідовним. Викласти його світогляд і дати йому філософічне освітлення, хоч і не легко, але у наші часи, особливо, бажано.

I

В. К. Л-ий у своїх працях нового світогляду не творив. У своєму передсмертному слові (Вступне слово, с. 13., Збірник Хлібр. Укр. т. I. 1931 р.) він в останнє повторяв: „світогляд, що творить, ідея, що впливає, це витвори типу, раси, а не переконань“. Світогляду навмисне створити не можна. Він є даний ірраціонально в русі самого життя. Дана група людей вже може його мати у підсвідомій області, але ще собі не усвідомила його. Правосвідомість органічно впливає зі світогляду. Идеологія є

впорядкування на підставі і згідно з правосвідомістю, змісту останньої і способів думання. Методи і способи здійснення ідеологічного змісту правосвідомості повстають у процесі упорядкування життя. Правопорядок повстає у наслідок злиття ідеології з методами і способами здійснення. Ясніше кажучи: ідеологія є усвідомлення правосвідомості, а злиття її з методами і способами здійснення ідеологічного змісту правосвідомості творить правопорядок. З ірраціональної області людського мислення впливає правосвідомість; ідеологія упорядковує її зміст і способи думання; а вже у самому житті, у процесі здійснення ідеології вироблюються доцільні методи і способи здійснення. Методи і способи — це тактика; їх вільно міняти, але завжди маючи на оці гідність правосвідомості, але ідею міняти не вільно, бо це було б зреченням самої правосвідомості. Беремо приклад у В. К. Л-го. Дерево росте і цим здійснює свій праобраз, ідею дерева; змінити свій праобраз воно не може, бо тоді воно не буде деревом; але способи здійснювання міняти може; воно буде прокладати коріння то в один, то в другий бік, відповідно до вартости чи безвартости натрапленого ґрунту і відповідно до свого зросту, розвитку своєї власної сили.

Світоглядів говорив В. К. Л., є тільки два: осілий і кочувий. Але можна було б вжити, як то прийнято, інших назв, а саме: органічний і неорганічний.

Осілий, органічний світогляд визнає сталий органічний порядок речей, а разом з тим визнає над чоловіком існування вищого, постійного, незмінного Божого закону. Оскільки чоловік цей закон визнає і йому підпорядковується, остільки він стає господарем над матерією, бо стає вище від неї, а разом з тим стає господарем усіх людських законів.

Після цього світогляду, ціле є первісне за свої елементи. Цілість є основна, а елементи другорядні¹⁾ Цілість не є сума

¹⁾ Питання: чи у фізичній області цілість є первісна і раніша за свої елементи? Напр., хемічний елемент „уран“ у чистому виді не існує; його знаходять у спілці з другими елементами, у смолці (між іншими у Чехії); уран виділяє зі себе світлячий елемент „раду“; штучним способом можна з урану вилучити весь рад; це викрив англійський хемік Соді-Рамзай; тоді уран обертається у свинець; маємо поклади свинцеві; первісно це урани, позбавлені раду; але у природі явища не знаходять поворотнього процесу явища; тобто, щоб свинець злучувався з радом і перетворювався в уран. Німецький хемік Гальман зробив висновок, що у природі йде розпад на елементи, а з початку була цілість, поворотню — з елементів цілість не витворюється. Звідси дальший висновок: вища Сила створила світ, як щось ціле; потенції до розпаду були; розпад іде, але ціле не твориться; все міняється не лише у психофізичній природі, а й у цілому світі; ми є глядачами світу, але він нині не є такий, як був тому назад мільони літ. Коли хемік Менделєєв відкрив свої основні 75 елементів, то думали, що в природі все прости; ціла природа органічна і неорганічна є ніщо інше, як безліч комбінацій — сполучень основних елементів. Але потім виявилось, що й елементи можна розложити; далі атом розкладають на електрони; зрештою все зводиться до енергії; матерії нема, її розклали, а є тільки енергія: А що є енергія (напр. електрична)? На це ще ніхто відповіді не дав, як не дано відповіді на те: що таке лет людської думки? Матерія обертається в енергію, а енергія летить у невідомі простори. Але як сталось, що енергія обернулася у матерію? Дух Божій ношався верху води. (Бит. 1, 2).

елементів, а щось інше і більше. Напр., возьмімо лінію у один сантиметр А—В; пересічім її рівними лініями десять раз, одержимо десять точок, одна від другої на 0,1 цент., але коли ці точки зложимо, то цілої лінії не будемо мати; ціла лінія щось інше.

Чоловік органічного світогляду у процесі творчої думки не спускається вниз до елементів цілого, не розпадається, так би мовити, на дрібниці, на цьому не застановляється, а навпаки, іде до гори, до цілого, доходить до того, що думка мусить вийти за межі світового буття, в область засвітів, щоб там найти цілком самостійне абсолютне. Кант у „Релігія в границях розуму“, вид. 1793 р., гіпотетично визнає існування всеблагого Бога, але додає, що Бога пізнати ми не можемо, бо все наше знання про зовнішній світ це наші суб'єктивні уявлення, що їх регулюється категоріями нашого розуму. Але супроти цього справедливо заперечували, що зовнішній світ є причасний нашому я, а тому можливе інтуїтивне, шляхом релігійного досвіду, його пізнання.

Органічний світогляд визнає, що Абсолютний Дух панує над світом, змінюючи його по своїм творчим плянам. Дух чоловіка панує над обмеженою для нього світовою областю буття, але скрізь чоловік виступає, як субстанційний діяч, а не як раб матерії.

II

Кочовий, неорганічний світогляд розглядає цілий світ і чоловіка, як ряд чисел або елементів, що з них людський розум, примусово або почасті вільно, може творити певну кількість комбінацій. Ці комбінації є все змінливі закони людського розуму. Їх тільки чоловік визнає; визволитись від їх матеріяльного гніту не може, а тому стає рабом матерії. Не дух панує над матерією, а матерія над духом чоловіка.

Неорганічний світогляд є матеріялістичний у широкому змислі; вітка його — матеріялізм економічний. Останній все у житті людини намагається в'яснити економікою. Творець економічного матеріялізму Карло Маркс сказав: „не свідомість людей опреділює їхнє буття, а навпаки громадське життя-буття опреділює їхню свідомість. В створенню свого громадського життя люди входять у певні незалежні від їх волі, виробничі відносини, відповідаючі певному ступневі розвитку їх матеріяльно-виробничих сил. Між засобами виробництва матеріяльного життя і процесом життя соціального, політичного і духового є причинова залежність, Г. В. Плеханов, родоначальник російського марксизму, учив: „правові установи даного краю відповідають пануючому у ній способіві виробництва з тієї причини, що самі вони з'явилися як наслідок і вияв тих громадських потреб і відносин, що необхідно виникають при пануванні даного способу виробництва“. Чоловік залежить від даного стану виробничих сил. Коли б це справді було так, тоді цілком оправдані докори антимарксистів, як нпр. рос. філософа Н. Бердяєва, що говорили:

„як що соціальна структура громадянства опреділюється формами виробництва і необхідною на даному ступні розвитку організацією виробництва, то мусять відпасти всі ганебні деклямації про нерівність і експльоатацію робітничих мас, як джерело всіх бід і зла; та й саме рабство може бути визнане для свого часу відповідним добром в організації господарства“. Щоб збити ці докори, марксистипускаються на непослідовності. Вже Марс сказав: „нехай суспільство не може ані перескочити через природні фази свого розвитку, ані знести їх декретами, все ж воно може, пізнавши природній закон свого розвитку, скоротити чи змякшити муки пологів“. Біда у тому, як дізнатись, чи настав вже час пологів. Напр., коли у б. Росії виникла революція, Плеханов казав, що час пологів для пролетарської революції ще не настав, а Ленін — навпаки. Ціла більшовицька революція показує, що тут діяли не закони виробництва, а захоплення іншими ідеями. Недавно англійський письменник видав книгу про Леніна, де так його характеризує: сила і спритність Леніна — це вплив монгольський; жорстокість — татарський; а захоплення ідеєю не соціального раю, а самої диктатури пролетаріату, страшна жадоба влади без уваги на добро підвласних — вплив степу. В.К. Липинський казав, що російський комунізм є антихристова ідея; а у боротьбі з нею може відродитись Христова Ідея.

Ідея комунізму є ідея необмеженої влади суспільства над кожною одиницею. А коли на чолі суспільства стане хам, тоді це є власть хама, сама страшна, що нічим необмежена. Одиниця не має ніякого права ні на свободу, ні на власне щастя. Вона є раб матерії, раб суспільства, яке є ніщо інше, як об'єктивований продукт матеріального життя. Дії, почуття, бажання кожної окремої людини входять, як складова частина, у цей продукт, зрештуються, витворюється щось об'єктивне, нове, що необмежено панує над людиною; поза цим „об'єктивним“ нема нічого; це остання інстанція для людського духа. До чого це доводить на практиці, можна бачити з більшовицького життя і більшовицької культури.

Московський письменник Пильняк написав оповідання „повість о погашеной луне“. Оповідання цікаве тим, що у ньому описано дійсність, саме: справу нещасної операції команданда Фрумзе під видуманими іменами. Поява оповідання викликала в Москві страшенну бурю.

Зміст його такий:

Командант Гаврилів (дійсний Фрумзе) захорів. Ц. Комітет комуністичної партії, видаючи в Гаврилові чоловіка потрібного, постановляє, що Гаврилів мусить підлягти операції. Рішення товаришів з Ц. К. обявляє йому товариш „твердий, що не гне спини“. Кажуть, що тут описано Сталіна. Гаврилів не хоче операції, відчуває, що від неї помре. Самі професори медицини не знають, чи потрібна

операція. День перед операцією Гаврилів проводить у свого старого друга Петрова, якого якраз тоді покинула жінка; згадують про минуле, насолоджується Гаврилів розмовою з маленькою дівчинкою, донею Петрова, яка гадає, що місяць на небі можна погасити як цигаретку; тому й оповідання так названо. По операції виявилось, що вона була непотрібна, бо язви у жолудку не було, а тим часом Гаврилів задля слабости серця на операційному столі вмер.

В оповіданню, як видно, автор протиставив жорстке, механічне підлягання партії живому людському почуванню; ідею матерії, що поглищує цілого чоловіка, ідеї вільного духа з його радостями і печалями; ідею власти грубих сил, звідки нема ніякого просвіту, ідеї свободи духа, що стремить до вічного джерела усякого добра.

Чоловік органічного світогляду може захоплюватись ідеєю, але він добровільно себе обмежує во ім'я ідеї, а чоловік неорганічного світогляду примушений сліпо йти за ідеєю, що йому накидує суспільство.

Розглядаючи реальне життя і знаходячи там певні явища: матеріялісти, дають їм певні назви, нпр. капіталізм, соціалізм, далі ці назви — образи — ідеї абстрагують від життя і шляхом льогіки, (як кажуть залізної) сполучують з другими подібними ідеями-образами, витворюють формули, подібні до альгебраїчних і гадають, що у ці формули мусить вміститись реальне життя. Російські марксисты думали, що у їх формули вільно уложиться російське життя, а сталось прохрустове ліжко. Чому? Бо опріч матерії, ще є і дух чоловіка, що не хоче беапеляційно підлягати матерії.

III

В. К. Липинський вважає, що органічний світогляд більше властивий осілим народам, а неорганічний — кочовим. Український нарід в масі має органічний світогляд. В. К. Л-ий у своїх творах цей світогляд усвідомлює. Що це значить? Він бажає, щоб українці, що живуть цим світоглядом, органічно звязались одною правосвідомістю, одною ідеологією, одним відношенням до метод і способів здійснення, щоб у наслідок цього запанував один український правопорядок, тобто українська державність.

У своїй аргументації В. К. Л-ий вживає діалектичної методи: він протиставляє тезу антитезі, але так, що вони, хоч і нероздільні, але і не зливаються; у одному вже міститься друге. *Πάντα ῥεῖ* — все тече, казав Геракліт; рух несмертельний, вічний один, а прояви його різні; одна форма вмирає, а з неї народжується друга; як не вмере, не оживе; зерно вмираючи, оживає у новому образі; як то гарно сказав Гете:

у ніщо обернутись сутнє не може,
ніщо не знищить захованої у сутньому вічності зерна.

„У 1918. р., що помер навіки, говорить В. К. Л-ий, повному гріхив і помилок, було вічне і безсмертне. Було хотіння Української Держави, що прокинулось стихійно серед всіх шарів і кляс українського громадянства. Був початок устанавлення органічної структури цього громадянства, як шляхом відродження спільної державної традиції, так і шляхом міжклясового зближення. Появились перші проблески почуття політичної спільности між всіма, хто живе на українській землі, спільного патріотизму замість ріжних націоналізмів, без чого не буває держав (ib с. 5). Це хотіння українці бажали здійснити. Але перед тим мусіли створити образ свого хотіння — ідею; бо головним у процесах здійснювання є образ-ідея. Вона приводить у порядок, організує, оформлює хотіння, тим симим це хотіння, хоч ріжними шляхами, але все до однієї цілі змагає. Українці поспішно створили, або вірніше, позичили образ-ідею свого хотіння, але здійснюючи його, показали перш за все хаотичність і недисциплінованість українського духа в боротьбі з неминучим при всякому здійснюванню опором матерії. Спроба збудування української держави не вдалася. Але не замерло хотіння української держави. Вмерла спроба, натомість мусить ожити новий образ, нова ідея Української Держави.

„Процес здійснювання ідей залежить, поперше, від якости горіння, точніше кажучи, від позитивної активности, яку витворює дана ідея в душах своїх визнаців; по друге, від їх здатности не міняти ідеї, тобто від їх дисциплінованости і слухняности у відношенню до ідейного проводу. Горіння буває двоєке: від ненависти і від любови. Перше руйнує, друге будує; Українську державу може здійснити наша любов до неї, а не ненависть до її ворогів“ (с. 5). Минуле, яке би воно не було, воскресити не можна; тай не вільно його реставрувати. З минулого нам треба брати не дійсність, а лише легенду; тобто не те, що вмерло, а те, що ще може жити, несмертельне. Легенда це як зерно рослини; це ще не лист, ані цвіт, ні плід, ані все те разом; але згодом, зусиллям визнаців, захоплених легендою, остання набере реального змісту.

В. К. Л. у своїх творах показує, яка наша державна традиція (легенда), як мусимо ми регабілізувати минуле гетьманства, яких метод і засобів мусимо вживати для здійснення нашої державної ідеї.

Лицар, незалежний морально і матеріяльно, будував нашу першу державу часів Богдана Хмельницького; такий же лицар може збудувати нам державу і у майбутньому.

Наша традиція, писав В. К. Л. гетьманство. Наш політичний ідеал — трудова монархія. У своєму комунікаті — 30. IX. 31 р. він писав: „монархізм той дійсний, сильний, (іронічно кажучи) не альбанський — це боротька за монархічний закон — закон чести і поваги, не тільки з руїнниками громадянами, а ще більше з руїнниками монархами чи з такими, що на монархів претендують. Прочитайте історію Англії і затайте це“. В. К. Л. ви-

знає для нас монархію тільки західного англійського типу, а не типу східного московського; монархію царствующу, а не управляючу. Реальним символом монархічної ідеї має бути особа, але до неї він ставив великі вимоги. В. К. Л. визнав помилку, зроблену гетьманською організацією, помилку, що виявилась у заведенні вже на еміграції персоніфікації гетьманської ідеї в особі бувшого гетьмана П. Скоропадського. Заведенням персоніфікації бажали усунути небезпеку боротьби претендентів на гетьманський стіл. А між тим сталась шкода. Чому? Бо раніше треба створити монархію; коли ще нема монархії, законність династії буде фікцією; будувати на цій фікції монархію неможливо. Головна шкода від персоніфікації монархічної ідеї задалегідь та, що персоніфікація не дала і не дає розвинути умов, необхідних для перемоги цієї ідеї; вона нищить передумову притягнення активних елементів, самовідречення і моральне переродження бувших політичних діячів. Монархічна ідея у нас, де почуття законності династій ще й не народилось, мусить розвиватись так само, як всі інші ідеї; перемогти ці інші ідеї воно може більшою позитивною активністю і більшою ідейною дисциплінованістю своїх визнаців, а не тим, що вона реставрує законні права монарха. При цих умовах персоніфікація буде притягати лише непевні, пасивні елементи, баляст всякого творчого руху, тих, що бажать підлобузитись до персоніфікованої особи та її оточення, щоб мати звідси користь та можливість порахуватись зі своїми бувшими противниками; тих, що не зможуть переродитись, лише перелицюватись. Складена з таких елементів гетьманська організація, каже В. К. Л., буде не організацією людей свободолюбивих з душею Яфетів, а організацією рабів з душею хама. Попікшись на своїм визволенню, ці раби затужили цілим своїм еством за новим рабством. Вони знайдуть його в персоніфікації. І як топтали вони колись закон благородства іменем революції, так тепер робитимуть вони те саме іменем персоніфікованої особи.

В. К. Л. визнає, що гетьманці завчасною персоніфікацією зробили ту саму помилку, що й українські республіканці. Останні вели боротьбу за Українську Народню Республіку, а на еміграції зійшли на Варшавську У. Н. Р. Бажаючи усунути претендентів до республіканської влади, канонізували Андрія Лівіцького, як дійсного голову найвищої влади У. Н. Р., гадаючи, що у цей спосіб буде збережена законність влади У. Н. Р. Але коли сама Українська Республіка ще не створена, то й персоніфікація її влади є фікцією. Наслідки ті ж самі, що й для гетьманської персоніфікації. Ідея Української Республіки притягає до себе не ліпші, а гірші елементи; не стихійних республіканців, а угодовців.

Емігрантські держави, каже В. К. Л., як гетьманська, так Варшавська У. Н. Р., розуміється, можуть по прикладу реальних держав вести реальну політику. Не боротьба за збереження державної ідеї стає їх завданням, а боротьба за збереження себе до часу повороту на Україну. Во імя цього робиться договори з іншими державами і весь центр ваги з ідеї переноситься на

гроші. В перекладі на реальну політичну мову це означає: поширювання на Українській землі найгіршої, бо замаскованої форми угодовства, а на еміграції політики авантюризму, шукання покупців на ту чи іншу готову вже персоніфіковану фірму чи форму української держави (с. 10).

В. К. Л. не мріяв про те, що всі українські громадяни переродяться у дійсно відданих слуг української державної ідеї. Але він визнавав, що у нашій громадянстві, при даних умовах, коли на протязі століть це громадянство не мало власної держави, коли його психічна здатність до незалежного державного життя дуже слаба, коли підстави всякої державної незалежності — матеріально-незалежних, а разом з тим войовничих, лицарських елементів в ньому дуже мало, конче потрібне для збудування укр. держави існування державницько непримиримої групи відданих слуг укр. державної ідеї. Ця група мусить параліжувати, з одного боку неминучий зріст політичного угодовства до чужих держав, тобто культурну денаціоналізацію, а з другого дегенерацію-виродження державної ідеї у формі чи то безглуздного, емоціонального бунтарства чи запроданства чужим державним інтересам.

Як виховати таку групу? Про це у своїх творах В. К. Л. докладно не говорив. Але у словесних розмовах завжди стверджував, що у нашому політичному житті наша Церква мусить відіграти туж ролю, яку вона мала у нашій історії. Нашу першу державу, нагадував В. К. Л., будували великі князі, а ще більше Антоній і Теодозій Печерські; державу часів Богдана Хмельницького будували не лише лицарі козацькі, а й такі стовпи церкви, як Йов Борецький та інші, а також наші славетні брацтва. Брацтва були школою, де виховувалась національна аристократія духа; девізою школи було: союзом любови звязані, всі за одного і один за всіх.

IV.

Навряд чи буде сумнів у тому, що світогляд кочових народів різниться од світогляду осілих. Коли кочові народи підбивають під себе осілих, тоді помітна завзята боротьба цих двох світоглядів, а наслідок цієї боротьби, так званий дуалізм у праві, залишається на довші часи.

Коли християнська Церква на початку середніх віків бореться за нерозв'язаність шлюбу, це є вимога не лише християнства, а й осілого світогляду, щоб привязати кочовика до домашнього огнища. Коли Західна Церква бореться проти брання процентів, тобто лихварства, це наслідок осілого світогляду, за яким тільки праця і органічна природа дають приплід; гроші приплоду дати не можуть, тому, казали Отці Церкви, коли людина бере проценти на позичений капітал, вона визискує довжника, сама не працюючи. Праця — є основа і виправдання права власності, це осілий світогляд; навпаки, завойовання або й грабіж, як основа власності це кочовий світогляд.

У чистому виді нині кочового світогляду може і немає. Але сліди його у житті осілих народів є.

У старовинних греків і римлян перемагав осілий світогляд, хоч були сліди кочового.

У греків Теміда— богиня правосуддя походить од мітольо-гічної богині землі, що зветься Gaia. Що значить ця символіка? Gaia — гай індогерманське слово; це назва розробленого дівочого ліса, це наша сіножать, це перше місце, де чоловік приклав свою хліборобську працю. Тоді символіка буде означати безпосередній перехід природного стану у культурний. Дочка Теміди Діке — справедливість. У Плятона Симонід каже: τὸ τὰ ὀφειλόμενα ἐκάστῳ ἀποδιδόναι δίκαιον ἔστι — справедливо кожному дати йому належне; що саме? Первісно те, що він своєю працею створив. Культурна праця — є основа правного добробуту. Це є правосвідомість. Її ідеологічний зміст проявляється у законах і звичаях — νόμος і ἥθος. Тому Геракліт каже: нарід мусить боротись за свої закони, як за свої стіни. Пізніше теж саме Демостен сказав про звичаї. Чому? бо знищення ідеології потягне знищення цілого добробуту. Це ми бачимо на прикладі російської революції.

У старовинних жидів і у сучасних росіян, будемо зва-ти їх москалями, значно перемагає кочовий світогляд. Спо-конвічна боротьба між українцями і москалями у значній мірі залежить від різниці світоглядів у тих і других. Можливо, на-стане час, коли москалі змінять свій світогляд, як то у свій час зробили шведи. Тоді боротьба між Україною і Росією припи-ниться. А до того часу москаль гріє руки у господі українця; а українець служить великодержавній ідеї Джінгісхана, то білим, то червоним царям, то копає канали, на кістках своїх же земляків будуючи столицю, так за Петра I, то нині, рубаючи ліси, буде соціальний рай.

Політика і практика кочовика така: він не виносить людей силь-них духом, морально незалежних; мусить їх знищити, щоб маса зали-шилась без вождів; тоді вона обертається у повних рабів, що без ніякого протесту служать кочовикові. Большевики цю практику ви-конали на Україні добре. Але вони вже мали учителів зі старовинних жидів. У книзі Естери читано, що цар Артаксеркс видав наказ, яким „дозволяє юдеям, що живуть в кожному місті, скупитись і стати до оборони свого життя, вигубити, повбивати і знищити всіх знач-них споміж народу й по країнах, що ворогували проти них,— дітей і жінок, а маєтки їх розграбити“ (гл. 8, 11). Юдеї цей на-каз виконали знаменито, так, що „і багато споміж народу в краю поставало юдеями, бо на них напав страх перед юдеями“ (8, 17). А хіба не те саме було на Україні; коли зі страху перед більшо-вицькою чекою багато українців перейшло і на більшовизм і на сміновіховство, гадаючи, що вони цим службу несуть україн-ському народові.

Кочовик не любить впертої праці; робить натиск не на природу, а на добро сусіда.

Основна різниця між кочовим і осілим світоглядом така:

Кочовий світогляд (неорганічний) не знає: „будьте совершенні, як Отець Ваш небесний совершен“.

Кочовик, хоч визнає Бога, але власну мораль засновує не на внутрішньому стремлінню до богоуподоблення, а на договорі з Богом як рівно-правною істотою. Сліди цього погляду можна помітити у оповіданнях біблій.

V.

В. К. Л. показує нам шлях до будування Української Держави; цей шлях є віра в ідею української державности і згідно з цією ідеєю діяльність. Шлях не новий. Про нього вже учить Євангелія. Пригадаймо розмову Христа з Никодимом (Єв. Іоан. 3, 1—15): Никодим, шляхтич жидівський, прийшов до Ісуса в ночі і каже йому: Раві, знаємо, що від Бога прийшов єси учителем; ніхто бо таких ознак не може робити, як Ти робиш, коли не буде Бог з ним. Озався Ісус і каже йому: істино, істино глаголю тобі: коли хто не народиться звиш, не може видіти царства Божого. Каже до Нього Никодим: Як же може чоловік народитися, старим будши? Хіба може в утробу матері своєї знову увійти і родитися? Озався Ісус: істино, істино глаголю тобі: Коли хто не родиться од води й Духа, не може ввійти в царство Боже. Рождене від тіла — тіло, а рождене від Духа — дух. Не дивуйся, що я сказав тобі: мусите ви народитись звиш. Дух, де хоче, дише й голос його чуєш, та не знаєш звідкіля виходить й куди йде; так усякий народжений од Духа. Озався Никодим і каже йому: як може це статись? Ісус рече йому: ти учитель Ізраїлів і цього не знаєш?... Ніхто не зійшов на небо, тільки хто з неба зійшов, Син чоловічий, що на небі. І, як Мойсей підняв у гору гадюку в пустині, так мусить бути піднятий і Син чоловічий, щоб кожний віруючий в Нього не погиб, а мав життя вічне“.

Никодим був учитель ізраїльський; можливо, політичний вожд. На Христа Його сучасники дивились, як на національного вождя, що має обновити Царство Ізраїлеве, хоч Христос говорив про заснування Царства Божого. Ще й по смерті Христовій, за час проповіді Ап. Павла, жиди, будучи в розсіянню, обвинувачували апостолів, кажучи: „це ті що заколотили вселенну; всі вони йдуть проти кесаревих законів, говорячи, що є інший цар, Ісус“ (Діян., 17, 6—7). Хто увійде у це царство? Той, хто родиться від води і Духа; хто переродиться; хто стане вище матерії, зречеться світогляду підзаконної людини і стане вільним, бо де Дух, там свобода; як вітер, що віє де хоче, голос його чуєш, а не знаєш, звідкілля виходить і куди йде, так і вільний, перероджений чоловік. Як це може статись. Тільки через віру у Сина Божого. Гадюка, що зором на ню у пустині спасались жиди, це символ ідеї спасення; отак віра в Сина Божого, віра в живу ідею переродить чоловіка, а хрещення водою, повна тайни дія знаменує вступ до круга визнаців цієї ідеї. Віра в Ідею, любов до неї бу-

дує; бо коли будете мати віри за зерно горчиці, то скажете цій горі: перейди звідсіля туди, то й перейде; й нічого не буде неможливого вам (М. 17, 20).

Шлях до вступу до Царства Божого чи, як розуміли тодішні жиди, до Царства Ізраїлевого той самий: щоб стати дійсним членом Царства, треба переродитись. Завжди бували серед людей пасивні і ненадійні елементи, висловлюючись по нашому, крутії, мудрагелі, що вважали справу вступу до Царства, яку б організацію під ним не розуміти, не тяжкою. Вони припускали, що в думках можна бути одним, а в ділах другим. Напр., у нас — самостійником в думках, угодовцем в ділах. Для них головне не сама ідея, а її персоніфікація. Вони стремлять до того, щоб бути ближче до персоніфікованої особи і мати з цього користь, а не думають про те, що ідея сама, під знаком якої вони об'єднались, вимагає переродження, самовідречення і великої служби. Коли справа йде добре, вони славословлять персоніфіковану особу, а коли стан останньої захитався, вони починають тікати, зі славослов'я переходять на злословія, зрештою обявляють крах і особи, і самої ідеї. Були такі люди за часів Христа. Христос їх осуджував. Пригадаймо приклад матері синів Зеведеєвих і науку з цього приводу Христа: „Приступила до Христа мати синів Зеведеєвих із синами своїми, кланяючись та просячи чогось у Нього. Він же каже до неї: чого хочеш? Каже вона до Нього: скажи, щоб сиділи оці два сини мої, один по правиці Твоїй, а другий по лівиці у Царстві Твоєму. Озвався ж Ісус і каже: не знаєте, чого просите. Чи зможете ви пити чашу, яку я питиму й хреститись хрещенням, яким я хрещусь? Кажуть Йому: зможемо. І каже до них: ви ту чашу мою питимете, й хрещенням, яким я хрещуся, хреститиметеся; тільки ж, щоб вам сидіти по правиці в мене й по лівиці в мене, це не єсть моє дати, а кому приготовлено від Отця мого. І почувши десять, ремствovali на двох братів. Ісус же покликавши їх, каже: ви знаєте, що у поган князі панують над ними, й великі управляють ними. Не так же в вас: ні, хто хоче бути великим між вами, нехай буде вам слугою; і хто хоче між вами бути першим, нехай вам буде рабом. (М. 20, 20—27). Ідея вимагає служби і самопожертви. Не можна в душі двоїтися. Не можна разом служити Богу і мамоні.

Коли провести аналогію між окупованою римлянами Юдеєю часів Христа і передреволюційною Україною, то вища верства, родова жидівська аристократія, садукей — це наша аристократія, пани, що пішла на чужу службу; фарисей, — це, здебільшого, наше дрібне шляхецтво, міщанство, інтелігенція; у них ще не погасла віра в українську легенду, вони мріють про українську державу, але вони ні зимні, ні гарячі, а тому й доля їх така, як сказано в Откровенію Ів. Бог. 3, 16.: „тим бо, якож літний еси, і ні зимний, ні гарячий, викину тебе з уст моїх“.

Зимний чоловік може несподівано переродитись і стати гарячим; той чоловік, що горить, після багатьох помилок, може натрапити на правдивий шлях; а тепленький чоловік, ні зимний,

ні гарячий, дуже тяжко піддається захопленню ідеєю; це звичайний мягкотілий громадянин. Треба апостольської праці, щоб оживити його і підняти на діла.

Але, за поглядом В. К. Л., нема другого шляху до збудовання української держави, як захоплення щире, до самовідречення, її ідеєю і відповідні діла.

VI

Світогляд В. К. Л. християнський. В. К. Л. вірив у Живого Бога. Визнавав правду слів: все, чого ви проситимете в молитві, віруючи, одержите (М. 21, 22): „Борітеся, поборете, вам Бог помагає“. Але й визнавав, що тільки великим зусиллям над самим собою чоловік може перемогти гніт матерії над духом. Це так, як учив св. Августин: Бог все може зробити, але спасти чоловіка без чоловіка не може.

Українці мусять собі усвідомити: хто ми; яка наша традиція?

Традицію далеко скоріше можна відчутти, аніж пізнати теоретичним шляхом. Традиція — це зміст цілої підсвідомої області чоловіка. Коли б можна було розшифрувати і пізнати зміст традиції українця, яку б ми одержали ріжносторонність та ріжнобарвність; яких би тільки впливів не помітили; тут і впливи нашої культури, і впливи татарського степу, і впливи московської культури з її інтернаціональним імперіялізмом, соціалізмом й т. д. Одні з цих впливів, можливо, загинули, другі — в стані угасання, треті в стані буйного, але загалом, шкідливого розцвіту. Завдання великих людей віднайти і вказати правдиві впливи, відповідаючі нашій Богом даній природі, допомогти усвідомити їх і перетворити в діла.

Підсвідома область генія надзвичайно багата. Усвідомлює себе, пізнає себе геній тільки через мову; мова є засіб до самовідхрестя. Для генія, як і для звичайної людини, мова є шлях до душі другого, до самого схованого його „я“. Сила генія у тому, чим більший доступ він має до душі других, чим більше він спонукує других до їх власного самовідкриття через мову. Без читачів геній не міг би існувати. Ідеї генія мусить хтось восприйняти. Восприйняти не значить вбрати в себе, як губка вбирає воду, а так піддатись їх впливові, щоб довершилось якраз самовідкриття, самоусвідомлення. Ідеї генія, як символи, лише порушують психіку читача; а порушений він починає розуміти і усвідомлювати себе. Геній знаходить „вогненні“ слова, щоб ними заставити других думати і страждати.

Яка сила примушує генія творити ідеї і запалювати ними других? Любов до братів своїх. Добре, коли менші брати слухаються своїх геніїв-пророків, тоді вони вступають на добру дорогу.

